

Oostenrijks tabaksmuseum

Lodewijk van Duuren

Austria Tabak

Onder keizer Franz Joseph II begint op 8 mei 1784 de Oostenrijkse tabakregie. Daarmee ontstaat een staatsmonopolie op verbouw, bewerking en handel in tabak en tabakswaaren. De officiële verkoopplaatsen van tabaksproducten, de „Tabaktrafiken“, gaan tot op deze tijd terug (figuur 1). In 1939 wordt de „Österreichische Tabakregie“ omgezet in een Aktiengesellschaft: Austria Tabakwerke AG. In 2001 vindt volledige privatisering Austria Tabak plaats en tevens de verkoop aan de Britse Gallaher Group. Op 17 april 2007 is Austria Tabak eigendom van Japan Tobacco International (JTI) geworden.

Tabaksmuseum

Met de koop van twee meerschuimen pijpen op de wereldtentoonstelling van Wenen in 1873 vangt de verzameling van de firma Austria Tabak aan. In 1905 is in de Porzellangasse een ruimte ter beschikking gesteld om de inmiddels flink gegroeide verzameling op te stellen. Maar eerst in 1959 is de opening van het Tabaksmuseum in de Porzellangasse een feit.

Door voortdurende uitbreiding van de verzameling is het noodzakelijk om naar een nieuwe ruimte uit te zien. Op 12 mei 1981 opent het museum in de voormalige keizerlijke hofstallen in de Mariahilfer Strasse in Wenen met een nieuwe presentatie van de tabakshistorische verzameling. Zij toont de geschiedenis van Austria Tabak, maar ook historische tabaksliteratuur, prenten, schilderijen, pijpen, snuifdozen, tabakspotten, sigarenetuis en

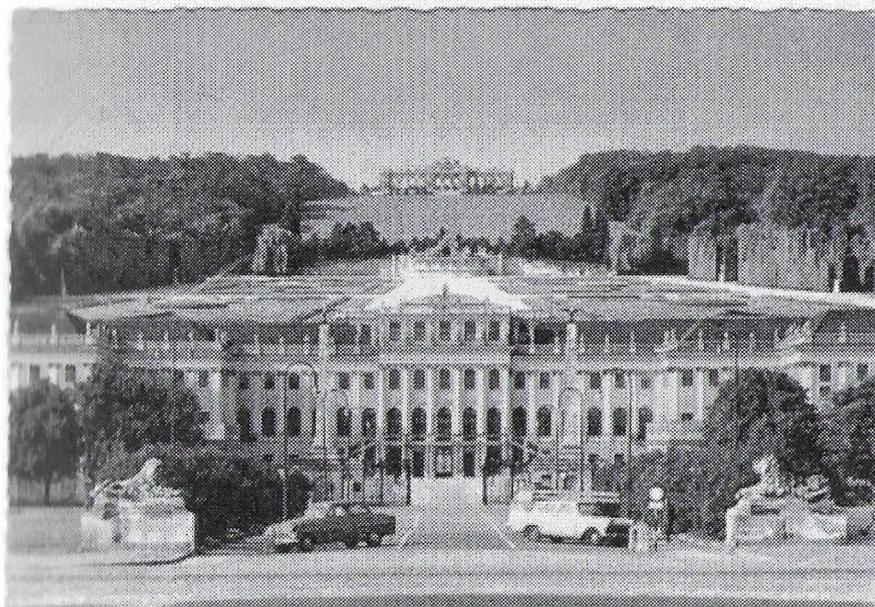

Officieel emailen bord van een tabakswinkel: Kaiserlich-Königlich Tabaktrafik. Lotnummer 1120 van de veiling van voorwerpen uit het museum in 2002.

sigarettenetuis. Een goede indruk van de inrichting van het museum geeft de foto op een prentbriefkaart.

Blijkbaar zijn in 2001 de opvattingen over hetgeen getoond moet worden drastisch gewijzigd. De collectie wordt behoorlijk afgeslankt en hetgeen niet meer tot de kerncollectie behoort is in 2002 bij een veiling in Wenen verkocht. Het gaat om een omvangrijk deel van de collectie, want de veiling telt 1173 nummers en ongeveer 3000 voorwerpen. Voor de veiling is een fraaie catalogus uitgegeven, zodat in ieder geval nog een beeld bewaard is gebleven van het niet meer bestaande deel van de collectie van het museum ¹⁾. In juni 2001 opent het Art Cult Center Tabakmuseum een nieuwe expositieruimte met de overgebleven collectie ²⁾. Deze nieuwe tentoonstelling geeft een overzicht van de gevarieerde geschiedenis van het genotmiddel tabak in Europa sinds haar begin met de landing van Columbus in 1492 in Amerika tot aan de tegenwoordige tijd.

Daar blijft het echter niet bij, want op 13 oktober 2003 betreft de locale Puls City TV de ruimten van het Art Cult Center Tabakmuseum, hetgeen de sluiting van het museum betekent. Volgens het persbericht over deze sluiting zoekt men nog naar een professionele beheerder van de historische verzameling van het museum. Die heeft men in 2005 gevonden in het Schloss Schönbrunn ⁴⁾ waar de collectie in het depot ondergebracht is. Een omvangrijke collectie die nog steeds uit ongeveer 7000 tabakshistorische voorwerpen, schilderijen en prenten bestaat. Als reden van sluiting geeft men de lagere bezoekersaantallen – gemiddeld 5 betalende bezoekers per dag – en het niet meer bestaan van een strategisch nut voor de firma. In het bericht is ook nog sprake van een honderdtal objecten van het museum in de Wiener Hofburg en Pfeilburg in Fürstenveld of Frastanz, deze zouden door de sluiting van het museum niet bedreigd zijn.

Schloss Schönbrunn, de huidige verblijfplaats van de collectie. Uitgever Fleischmann & Jaeger, Wien

Internet

Nadat Schloss Schönbrunn de verzameling van Austria Tabak in 2005 ter beheer en bewaring overgenomen had, was het plan de gehele collectie als virtueel museum op Internet toegankelijk te maken. Van elk voorwerp zou een afbeelding en een beschrijving opgenomen worden.

Op grond van de grote omvang van de collectie heeft men echter van dit voornemen afstand genomen. In plaats daarvan worden de delen van de collectie volgens enkele thema's getoond.

Elk thema bevat een inleidende tekst en enkele objecten uit de tabakshistorische collectie als voorbeeld.

De acht thema's zijn:

- Tabak und Eros
- Nicotiana: Die Kulturgeschichte des Tabaks in Europa
- Die Tabaktrafik: Die Entwicklungsgeschichte der Trafik
- Die weiße Göttin: Kostbare Prunkpfeifen und Meerschamobjekte
- Die Sehnsucht der lüsternen Nase: Schnupfkultur des 18. und 19. Jahrhunderts
- Tabak bei Hofe
- Tabak und Porzellan: Porzellanpfeifen des 19. Jahrhunderts
- Tabak und Krieg: Kriege als Multiplikatoren des Tabakkonsums

Tabakkantoor en galerij. Österr. Tabak Museum Mariahilfer Strasse 2, Wien. Nr. 5049. Foto Meyer, Wenen.

Publicaties museum

Het tabaksmuseum heeft verscheidene publicaties over tabak en pijpen op zijn naam staan. Zo is een gids door het museum geschreven door de conservator Hubert Rupp. En in 1991 is aandacht besteed aan het 10-jarig

bestaan van het museum met een uitgave van boek. Naar aanleiding van tentoonstellingen zijn ook enkele publicaties verschenen. Zo is in 1992 bij het 500 honderd jaar bestaan van de tabakscultuur (figuur 8) ³⁾ een boek over de geschiedenis van de tabak verschenen. Het is uitgegeven als vijfde deel van de Schriftenreihe des Österreichischen Tabakmuseums. Mogelijk is dit tevens het laatste deel van deze reeks geweest. Behalve boeken en gidsen heeft het museum ook verscheidene ansichtkaarten uitgegeven waarvan een aantal in dit artikel afgebeeld zijn.

Museumbibliotheek

De omvang van de bibliotheek van het museum bedroeg ongeveer 250 titels. Zelfs voor een specialistische bibliotheek niet bijster groot, maar het bevatte wel enkele bijzondere, oude boeken over tabak. De verdeling over diverse talen is als volgt Duits 151, Hongaars 34, Frans 27, Italiaans 15, Latijn 10, Nederlands 6, Engels 2, Spaans 2, Zweeds 2, Servo-Kroatisch 2 en Japans 2 boeken.

Hubert Rupp

Jarenlang was Hubert Rupp (*1952) directeur van het Oostenrijkse tabaksmuseum. In die hoedanigheid schreef hij artikelen en boeken over tabak en was de uitgever van de Schriftenreihe des Österreichischen Tabakmuseums. Ook was hij een van de oprichters van de Académie Internationale de la Pipe (figuur 10). Hij is op 56-jarige leeftijd op 9 december 2008 in Wenen overleden.

Conclusies

De sluiting van het tabaksmuseum in Wenen staat niet op zichzelf. Vooral de musea die verbonden zijn aan de tabaksverwerkende industrie treft dit lot. Voorbeelden zijn de sluiting van het museum van Douwe Egberts in Utrecht en van SEITA in Parijs. De behoefte om zich door een historische collectie te profileren is blijkbaar niet meer van deze tijd. Ook de voortdurende overnames door buitenlandse bedrijven verminderen de binding aan de historie van het overgenomen bedrijf. Een andere reden die genoemd wordt zijn de afnemende bezoekersaantallen van het musea nu tabak in een kwade reuk is komen te staan. Ten slotte zijn de meeste musea geen centra van onderzoek meer met bibliotheken, archieven, tijdschriften, publicaties en dergelijke, maar een soort vermaakscentra waarbij het beleid vooral op bezoekersaantallen gericht is. Tabaksmusea hebben op dit punt niet zoveel te bieden.

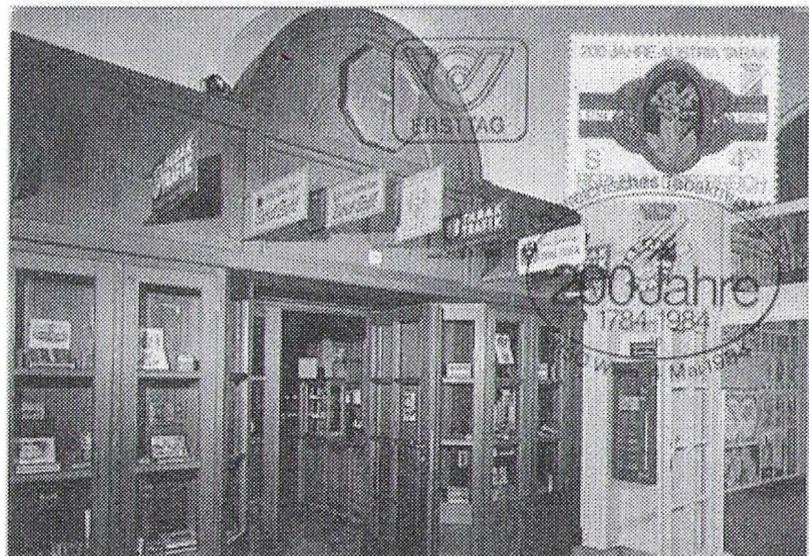
Referenties

- Anoniem (z.j.) Die tabakhistorische Sammlung des ehemaligen Österreichischen Tabakmuseums in Schönbrunn. <http://www.tobaccollection.com/>
- Anoniem (2002) Wiener Kunst-Auktionen Palais Kinsky. Tabakhistorika aus dem Österreichischen Tabakmuseum, 22.-23. Okt. 2002.
- Anoniem (2002) Versteigerung: Prunkstücke des Tabakmuseums lösen sich in Rauch auf Netzwerk Denkmalschutz Österreich. 30.09.2002 <http://www.denkmalschutz.at/wien/index.htm>
- Anoniem (2005) Das Österreichische Tabakmuseum in Schönbrunn. <http://www.noen.at/bilder/dokus/tabakmuseum.pdf>
- Anoniem (2003) Mieterwechsel im MuseumQuartier: Puls City TV übernimmt Räumlichkeiten des Tabakmuseums. Presseausendung Wien 07.10.2003.
- Wolfgang Bauer et al. (1992) Die lasterhafte Panazee : 500 Jahre Tabakkultur in Europa 1992. Österreichisches Tabakmuseum, Wien. 166 p. Schriftenreihe des Österreichischen Tabakmuseums 5. [Ausstellung Österreichisches Tabakmuseum, Wien 11. Juni bis 4. Oktober 1992].
- Helmut W. Lang (1994) Handbuch der historischen Buchbestände in Österreich. Österreichisches Nationalbibliothek. Georg Olms Verlag.
- Hubert Rupp (1981) Österreichisches Tabakmuseum - Ein Führer durch das Museum von Austria Tabak. Wien.
- Herbert Rupp (1985) Das Österreichische Tabakmuseum, blauer Dunst in Rot - Weiss – Rot. Mitteilungsblatt der Museen Österreichs. Österreichischer Museumsbund, Wien vol 4 (14).
- Herbert Rupp (1990) Snuff boxes oder von der Sehnsucht der lüsternen Nase: Katalog zur Sonderausstellung des Österreichischen Tabakmuseums vom 27. November 1990 bis 31. Jänner. Wien. Austria-Tabakwerke-Aktienges. 222 p. Schriftenreihe des Österreichischen Tabakmuseums 4.
- Herbert Rupp & Saline Fellner (1991) Austria Tabak. Die Sammlung des Österreichischen Tabakmuseums. Hrsg. zum 10jährigen Bestehen des Österreichischen Tabakmuseums. Austria Tabakwerke, Wien. Sonderzahl Verlagsgesellschaft. 175 p. Sonderband der Schriftenreihe des Österreichischen Tabakmuseums.
- Ernst Trost (2003) Rauchen für Österreich. Kultur- und Wirtschaftsgeschichte des Tabaks in Österreich. Beppo Mauhart Verlag, Wien. 256 p.

Noten

- 1) In een recensie over het boek van Ernst Trost geeft de recensent Christian Schneider het volgende commentaar: „Es handelt sich hierbei oft um Exponate des leider in einem barbarischen Akt vor einigen Jahren aufgelösten Österreichischen Tabakmuseums; diese Sammlung wurde in alle Winde zerstreut, hier ist im Buch noch vieles beisammen, was allein schon seinen Erwerb rechtfertigt.“
- 2) Het aantal tentoongestelde objecten bedraagt ongeveer 600.
- 3) De ontdekking van Amerika door Columbus in 1492.
- 4) Schloß Schönbrunn Kultur- und Betriebsges.m.b.H

Maximum-kaart met Tabaktrafik (sigarenwinkel) in het Oostenrijkse tabakmuseum. Maxiart edition.

Oudste pijp in Europa. Rozenhoutpijpen van de Hertog van Braunschweig, 1602. Österr. Tabak Museum Mariahilfer Strasse 2, Wien. Nr. 5046. Foto Meyer, Wenen.
(Zie artikel "Oostenrijks Tabaksmuseum")

Reuzenpijp. „Wiener Jagdausstellung 1910“. Österr. Tabak Museum Mariahilfer Strasse 2, Wien. Nr. 5048. Foto Meyer, Wenen.
(Zie artikel "Oostenrijks Tabaksmuseum")

Op de foto links de pijpenoven van de voormalige fabriek en op de foto hieronder de achterzijde van het complex (zie art. Broseley Pipeworks Clay Tobacco pipe Museum)

Chinese opiumpijp en Thailandse zilveren pijp met dolk. Österr. Tabak Museum Mariahilfer Strasse 2, Wien. Nr. 5044. Op de achtergrond staan twee Chinese waterpijpen, die niet op de kaart vermeld zijn. Foto Meyer, Wenen. (Zie artikel "Oostenrijks Tabaksmuseum")

Houten beeld van een man in Oosterse kleding (Wenen, 18e eeuw). Österr. Tabak Museum Mariahilfer Strasse 2, Wien. Nr. 5042. Foto Meyer, Wenen. (Zie artikel "Oostenrijks Tabaksmuseum")

Twee detail opnames van de Gouwenaren een het plafond van Keens. In total hanger er zo'n 5000 van deze pijpen aan het plafond, slechts een tiende van wat het steakhouse per 3 jaar inkocht. Meer foto's zijn te zien op de website www.keens.com. (zie artikel "pjpelogie in New York")

